ФІНАНСИ

УДК 336

Андрієнко В.М.,
д.е.н., професор, ДонНУ

МЕТОДИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

У статті досліджуються теоретичні питання щодо методів фінансового моніторингу в системі управління підприємством. Обґрунтовано, що фінансовий моніторинг є важливим інструментом забезпечення зростання ринкової вартості підприємства і задоволення інтересів його власників.

Ключові слова: фінансовий моніторинг, фінансовий менеджмент, ринкова вартість

ВСТУП

Розвиток ринкових відносин в Україні суттєво впливає на функціонування підприємств, що обумовлює потребу забезпечення пріоритету інтересів власників і максимізації вартості підприємств з урахуванням результатів господарювання. В Україні перехід до сучасних методів управління ринковими процесами практично завершений, сформовані фінансово-промислові групи, які виступають ключовими суб'єктами управління фінансовим капіталом підприємств. Як наслідок, в нашій країні все активніше розвивається фондовий ринок, фінансово-банківська система переживає період бурхливого перетворення і стабілізації, а підприємства збільшують обсяги активів, підвищується інвестиційна активність населення.

За 2012 рік загальна вартість активів вітчизняних підприємств зросла на 7,9%, власний капітал підприємств України збільшився порівняно з початком року на 3,8%, і все це в умовах кризових явищ на фінансових ринках України і світу. Тобто господарська система України перейшла до стадії, пов'язаної з необхідністю ефективного управління фінансами в різних сферах економіки.

Це викликає необхідність зміни підходів до інструментарію фінансового управління, основним елементом якого є фінансовий моніторинг. Фінансовий моніторинг як інструмент управління підприємством знаходиться у стадії становлення, пошуку нових рішень, теоретичного узагальнення і розвитку фінансової науки в цьому напрямі, особливо при вирішенні питань ефективного функціонування підприємства в умовах економічної і політичної нестабільності.

У цьому контексті значний внесок у дослідження фінансового моніторингу в системі управління підприємством внесли такі вчені, як: І. Бланк, К. Бородкін, В. Бочаров, О. Василик, Л. Дробозіна, А. Поддєрьогін, В. Ковальов, Р. Савіцькая, Дж. Ван Хорн, Ю. Брігхем та інші. Проте єдиного наукового і методологічного підходу, який направлений на побудову системи ефективного фінансового моніторингу в системі управління підприємством, до цих пір не сформовано. У зв'язку з цим розробка комплексного підходу до формування фінансового моніторингу діяльності підприємства є актуальним і своєчасним завданням.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Ринкова економіка вимагає нових підходів до управління фінансово-господарською діяльністю підприємств. У зв'язку з цим, саме фінансовий моніторинг діяльності підприємств повинен стати тим інструментом в системі управління, який би дозволив якісніше оцінити результати їх діяльності і ухвалити обґрунтовані управлінські рішення. Не дивлячись на практичне використання моніторингу в діяльності зарубіжних і вітчизняних підприємств, в економічній літературі немає його чіткого визначення, що викликає необхідність уточнення поняття моніторинг і фінансовий моніторинг.

Отже, метою статті є обґрунтування пріоритетних напрямів і методів фінансового моніторингу діяльності підприємства, які дають змогу більш якісно оцінити результати їх діяльності та прийняти обґрунтовані управлінські рішення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Проведений аналіз сутності моніторингу дозволив виділити три підходи до його визначення, згідно з якими моніторинг є:

1) інформаційно-аналітичною системою, що має цільову спрямованість на інформаційне забезпечення процесу управління;

2) комплекс взаємозв'язаних процесів збору, обробки, аналізу, оцінки і прогнозування реалізації функцій фінансового управління і надання інформації в документальній формі;

3) процес здійснення постійного спостереження, визначення розмірів відхилень фактичних результатів від передбачених, виявлення причин цих відхилень і розробки пропозицій щодо відповідного коректування діяльності з метою її нормалізації та підвищення ефективності.

Приєднуючись до прихильників третього підходу [1, 2], під фінансовим моніторингом слід розуміти систему спостережень, оцінки якості управління фінансово-господарською діяльністю підприємства за певний період часу, а також визначення майбутнього стану фінансово-господарської діяльності на основі ухвалення ефективних управлінських рішень.

Фінансовий моніторинг об'єднує в собі функції декількох підсистем управління: аналізу, обліку, контролю, діагностики і регулювання. Окрім цього, фінансовий моніторинг є центральною ланкою системи стратегічного управління підприємством, зокрема стратегічного фінансового планування. Одним з основних напрямів реалізації методів фінансового моніторингу на підприємствах України є підбір контрольних індикаторів. На практиці немає необхідності постійного контролю всіх можливих фінансових індикаторів, а можна обмежитися тільки ключовими показниками, які визначаються об'єктом моніторингу. З іншого боку, фінансові індикатори повинні відповідати наступним принципам: узгодженість даних; достатність і достовірність; простота і наочність.

Прийоми використання фінансових індикаторів і методи їх розрахунку широко розглянуті в науковій і навчальній літературі, наприклад у [3]. Проте в процесі фінансового моніторингу їх можна згрупувати в наступному вигляді: показники фінансового потенціалу (на базі даних форми №1), показники фінансової результативності (на базі форми №2). Фінансовий потенціал включає оцінку платоспроможності і структури капіталу, а результативність — ділову активність і рентабельність.

Основним об'єктом фінансового моніторингу підприємства виступає його майно. Майно підприємства, як сукупність речей і матеріальних цінностей, джерел їх утворення і зобов'язань, що виникають в процесі виробничої і господарської діяльності, урахованих в системі бухгалтерського обліку, представляє сукупність активів і пасивів підприємства [4]. Визначення майнового стану підприємства як взаємопов'язаного комплексу прав (актив) і зобов'язань (пасив) має рацію в контурах фінансово-правових обмежень дозволяє розглядати його як об'єкт фінансового моніторингу, інтегруючі результати управління за параметрами окремих сфер фінансів підприємства (активів, капіталу, інвестицій) і процесів (грошових потоків, ризик-менеджменту, фінансової безпеки). При цьому характеристика підприємства як об'єкту фінансового менеджменту доповнюється і посилюється параметрами його майнового положення, що істотно впливає на перспективи економічного розвитку підприємства. Такий підхід повністю відповідає основним концепціям і моделям фінансового моніторингу, на базі яких здійснюється управління підприємством.

Інформаційний масив даних, який використовується в процесі фінансового моніторингу діяльності підприємства, дозволяє представити його майновий стан через систему показників, що є кількісною характеристикою різних сторін функціонування підприємства, його основного і допоміжного бізнесу, — процесів або рішень. Підкреслюючи важливість формування і застосування системи показників в управлінні, Р. Каплан і Д. Нортон відзначали неможливість керування реактивним літаком за показниками тільки одного прибору (витрат палива, спідометр) і, використовуючи цей прибор у відношенні до управління складною організацією, вказували: «менеджери, подібно до пілотів, повинні мати необхідні датчики, що забезпечують їх різноманітними показниками». Високо інформативна система показників, що покладена в основу фінансового моніторингу, повинна відображати стан підприємства як цілісного майнового комплексу з внутрішніми і зовнішніми взаємозв'язками технологічного, технічного, фінансового, маркетингового, соціального і іншого характеру. Такий підхід дозволяє, відповідно до певних критеріїв оцінки, виділити загальні і приватні (що деталізують) показники, які відображають причини і джерела змін у стані підприємства.

Головна мета розробки показників фінансового моніторингу полягає в підготовці і процедурній забезпеченості аналізу діяльності підприємства, ухвалення рішень щодо його тактичного і стратегічного розвитку. На сьогоднішній день теорія і практика аналізу господарської діяльності підприємства розробила могутній механізм аналітичного забезпечення процесу фінансового моніторингу, який базується на показниках внутрішньої звітності підприємства. При цьому більшість показників спираються на Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації від 26.01.2001 р. №49/121, Методичні рекомендації щодо

організації кабінетного аудиту для юридичних осіб від 25.11.2002 р. №567, Положення про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків від 06.07.2000 р. №279, Методику проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств і організацій від 27.06.1997 р. №81 та ін.

Розглядаючи головну мету управління фінансовими ресурсами і капіталом, слід зазначити, що вона нерозривно пов'язана з головною метою фінансового менеджменту в цілому і реалізується з нею в єдиному комплексі. З розвитком фінансового менеджменту мінялися і підходи економістів до його головної мети. Сучасна концепція визначає головною цільовою моделлю фінансового менеджменту максимізацію ринкової вартості підприємства (Wealth Maximizathion Theory). Протягом останнього десятиліття ця концепція отримала пріоритетний розвиток в США, Європі і Японії, її підтримує переважна частина керівників компаній в країнах з розвиненою ринковою економікою. Модель максимізації ринкової вартості підприємства як головної цільової функції її розвитку, припускає, що всі управлінські рішення в будь-якій сфері діяльності підприємства мають бути спрямовані, насамперед, на максимально можливий приріст реальної ринкової її ціни, тобто забезпечувати безперервне зростання її вартості на ринку [5].

Модель, що визначає головною метою функціонування і розвитку організації максимізацію її ринкової вартості, характеризується наступними основними особливостями, що відрізняють її від інших цільових моделей. Цільова модель, орієнтована на вартість, визначає власників як головних суб'єктів в системі економічних інтересів, пов'язаних з діяльністю підприємства. Їх провідна роль полягає, з одного боку, в тому, що вони інвестували в господарську систему свій капітал, тобто забезпечили фінансову основу її створення і функціонування, а з іншого — в тому, що вони переймають на себе ризик, пов'язаний з діяльністю підприємства, її власники є залишковими претендентами на її дохід. Цей дохід вони можуть отримати лише після того, як задоволені економічні вимоги всіх інших суб'єктів — найманих робітників, менеджерів, кредиторів, держави. Тоді як задоволення вимог інших учасників носить відносно гарантований характер (зарплата найманого персоналу, відсотки за кредит, податкові відрахування і платежі до бюджету і позабюджетні фонди), економічні вимоги власників капіталу підприємства через залишковий принцип їх формування можуть залишитися незадоволеними (при збитковій роботі) або задоволеними не повністю (при низькорентабельній діяльності). Тому власники як кінцеві претенденти на дохід найбільшою мірою порівняно з іншими учасниками зацікавлені в ефективному управлінні підприємством, і цей стимул полягає у збільшенні їх добробуту, відображається у зростанні її ринкової вартості. Такий стимул дозволяє найбільшою мірою врівноважити показники прибутковості і ризику в процесі управління підприємством [6, 7].

Показник ринкової вартості підприємства має істотний потенціал зростання порівняно з іншими цільовими показниками. Окрім зростання доходів і зниження витрат зростання ринкової вартості фінансового капіталу може забезпечуватися зростанням іміджу, організаційною структурою управління і організаційною культурою, реструктуризацією боргів, синхронізацією грошових потоків різних видів, використанням синергетичного ефекту і тому подібне. Крім того, якщо розміри прибутку і економії витрат мають свої межі, то розміри зростання ринкової вартості підприємства таких меж практично не мають (нова управлінська команда генерує додаткове зростання ринкової вартості підприємства) [5].

Показник ринкової вартості підприємства реалізує якнайповнішу інформацію про функціонування підприємства у порівнянні з іншими показниками, що використовуються для оцінки. Жоден з інших показників оцінки результатів не інтегрує в собі таку повну інформацію, як її ринкова вартість. Він базується не тільки на інформації про чисельні види доходів і витрат підприємства, що формують суму її прибутку або витрат, але і на інформації, що характеризує всі види її грошових потоків, склад основних видів її ризиків, можливі резерви ефективнішого використання її ресурсного потенціалу, ефективність загального і функціонального управління. Важливу роль у формуванні цього показника грає інформація про інвестиційну привабливість сфери економічної діяльності; інвестиційну привабливість регіону країни, в якому вона розміщена; кон'юнктуру товарного і фінансового ринків; окремих напрямів економічної політики держави [8].

Моніторинг ринкової вартості є одним з найбільш ефективних засобів контролю інвесторів за діями менеджерів. Теорія агентських стосунків складає одну з концептуальних основ сучасної парадигми фінансового менеджменту, констатує, що між власниками і менеджерами підприємства існує певний конфлікт інтересів. Якщо власники прагнуть до зростання свого добробуту, переймаючи на себе основну частину ризику діяльності підприємства, то менеджери більш заці-

кавлені в стабілізації або зростанні свого матеріального стану, чим в ухваленні ризикованих рішень, що забезпечують добробут власників. У зв'язку з цим власники повинні здійснювати певні моніторингові витрати, що забезпечують контроль діяльності менеджерів. Найважливішим узагальнюючим показником ефективності такого моніторингу є динаміка ринкової вартості підприємства.

ВИСНОВКИ

Використання показника ринкової вартості підприємства в українській практиці фінансового менеджменту пов'язано з певними проблемами, а саме:

• вказані оцінки ґрунтуються на результатах аналізу ймовірнісних характеристик майбутнього фінансового стану підприємства (рентабельності, ліквідності і тому подібне), а також ризиків, пов'язаних з можливістю банкрутства;

• цінні папери підприємства, які не пройшли лістинг на організованих фондових майданчиках, не можуть бути з достатнім ступенем достовірності оцінені ринком;

• асиметричність інформації на фондовому ринку України посилюється дискримінацією дрібних інвесторів і обмеження їх доступу до даних, необхідних для прийняття оптимальних рішень, тому ціна власного і позикового капіталу ринком вирівнюється або з істотним лагом, або з втратами для приватних інвесторів;

• як продовження попередньої проблеми служать часті штучні заниження або завищення цін на акції підприємства з боку крупних інвесторів для реалізації їх особистих інтересів, що негативно впливає на можливості інших учасників ринку.

Вирішення вказаних проблем вимагає розробки концепції фінансового моніторингу, спрямованої на вдосконалення інструментарію фінансового управління підприємством.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Егоров П.В. Диагностика управления финансовой деятельностью предприятия / П.В. Егоров, В.Г. Андреева: Монография. — Донецк: ООО «Юго-Восток», Лтд, 2005. — 202 с.

2. Єпіфанов А.О. Обґрунтування фінансового механізму підприємств / А.О. Єпіфанов, В.П. Москаленко, О.В. Шипунова. // Фінанси України. — 2007. — №1. — С. 3-11.

3. Загородній А.Г. Фінансовий словник. 3-е видання, виправлене та доповнене / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко. — К.: Т-во Знання, КОО, 2005. — 425с.

4. Ионин Е.Е. Система показателей оценки имущественного положения предприятий / Е.Е. Ионин: Монография. — Донецк: ООО «Юго-Восток, Лтд», 2006. — 431 с.

5. Кизим Н.А. Оценка и прогнозирование неплатежеспособности предприятий: Монография / Н.А. Кизим, И.С. Благун, Ю.С. Копчак. — Х.: Издат.Дом «ИНЖЭК», 2009. — 144 с.

6. Климчук С.В. Підходи до оцінки економічної вартості підприємств України / С.В. Климчук // Фінанси України. — 2007. — №3. — С.105-111.

7. Ковалев В.В. Введение в финансовый менеджмент / В.В. Ковалев. — М.: Финансы и статистика, 2002. — 767 с.

8. Кодацкий В.П. Финансовый менеджмент / В.П. Кодацкий. — Х.: Харьковское отд-ние издательства «Экономика» при Харьковском экономическом ин-те, 2007. — 212 с.

Стаття надійшла до редакції 6 грудня 2012 року